

INKLYUZIV TA'LIMDA MULTIMODAL (VIZUAL, AUDIAL, KINESTETIK) LINGVISTIK O'QITISH VOSITALARINING ROLI

Z.O'.Qurbonova

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Tillar kafedrası katta o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17932997>

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim muhitida multimodal yondashuvning, xususan vizual, audial va kinestetik vositalarning chet tili o'qitish jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Maqolada multimodal metodikaning lingvistik va pedagogik jihatlari yoritilib, maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun samaradorlik omillari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, multimodal o'qitish, vizual vositalar, audial materiallar, kinestetik metod, lingvodidaktika, kommunikativ yondashuv.

Bugungi kunda ta'lim tizimi insonparvarlik va inklyuzivlik tamoyillari asosida rivojlanmoqda. Inklyuziv ta'lim — bu barcha o'quvchilarga, jumladan maxsus ehtiyojli shaxslarga, sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratish demakdir. Xorijiy til o'qitish jarayonida bunday yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishni, turli o'rganish uslublarini uyg'unlashtirishni talab etadi.

Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalar, jumladan, imkoniyati cheklangan, o'zlashtirish darajasi past yoki farqli ehtiyojga ega o'quvchilarning birgalikda o'qishi va rivojlanishi uchun yaratilgan ta'lim muhitidir. Ushbu yondashuv BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi hamda Salamanka deklaratsiyasi da o'z ifodasini topgan bo'lib, ta'limda tenglik va adolat tamoyiliga asoslanadi.

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunida ham inklyuziv ta'lim "barcha bolalarning ehtiyojlariga javob beruvchi ta'lim tizimi" sifatida e'tirof etilgan.

Inklyuziv ta'lim samarali bo'lishi uchun o'qitish jarayonida o'quvchilarning idrok, tafakkur, sezgi va o'rganishdagi farqlarini inobatga olish zarur. Shu nuqtada multimodal yondashuv muhim rol o'ynaydi.

Multimodal yondashuv — bu o'qitish jarayonida bir vaqtning o'zida ko'rish (vizual), eshitish (audial) va harakat (kinestetik) kanallari orqali ma'lumotni yetkazish metodikasidir. Ayniqsa, inklyuziv muhitda bu yondashuv o'quvchilarning e'tiborini jalb etish, motivatsiyasini oshirish va tilni o'zlashtirishni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi.

"Ta'lim — bu multimodal jarayon; o'qituvchilar nutqdan tashqari harakat, imo, texnologiya, vizual vositalar orqali ham o'quvchini yo'naltiradi." [Jewitt, 2014]

Multimodal ta'lim nazariyasini tushunish uchun ishlatiladigan usullarni tushunish kerak. Bu usullar ma'lumotlar uzatiladigan kanallardir. Mana ular:

Nutq

Audio

Yozish va chop etish

Tasvirlar

Ushbu rejimlarning barchasi multimodal ta'lim uslublari soyaboni ostiga kiradi va elektron ta'lim platformalari odatda ta'lim provayderlariga taqdim etish uchun ushbu imkoniyatlarning barchasini o'z ichiga oladi. Multimodal ta'lim usullari odatda samaraliroq va samaraliroq hisoblanadi. Buning sababi, odamlar vizual tarkibdan yaxshiroq o'rganishadi. Inson miyasiga keladigan ma'lumotlarning 80 foizi vizual tasvirlardan (fotosuratlar, grafiklar, infografika, videolar va boshqalar) iborat ekanligi isbotlangan.

Elektron ta'lim sanoati rivojlangani va takomillashgani sari ta'lim uslublarini tushuntirishning yangi usullari va asoslari paydo bo'ldi. Eng tan olingan va keng tarqalganlaridan biri VARK ramkasidir .

VARK Frameworkning xususiyatlari

Bu yondashuv yangi zelandiyalik o'qituvchi Neil Fleming tomonidan taklif qilingan. Ushbu tizimga ko'ra, to'rtta asosiy o'qitish usullari mavjud; potentsial talabalar bularga ko'proq e'tibor berishadi. Endi ushbu usullarni o'rganishga o'tamiz.

V - Vizual tasvirlar

Yuqorida aytib o'tganimdek, odamlar vizual tasvirlar bilan yaxshiroq o'rganadilar va eslaydilar. Tasvirlar, infografika va shunga o'xshash kontent shakllari inson miyasiga ko'proq singdiriladi, samarali va esda qolarli bo'ladi.

Ta'lim strategiyangizga vizual tarkibni kiritganingizga ishonch hosil qiling. Agar sizda elektron ta'lim platformasi bo'lsa , uning dizayni jozibali va auditoriyangiz uchun oson harakatlanishiga ishonch hosil qiling. O'quv video kurslarini nashr etish, veb-saytingizni turli vizual formatlar bilan boyitish va hokazolarni ko'rib chiqing.

A - eshitish

Bu eshitish orqali o'rganish usuli. Odamlar audiokitoblar, podkastlar va turli audioyozuvlarni tinglashni afzal ko'radilar, masalan, jamoat transportida, tanaffus paytida, yotishdan oldin va hokazo. Bu yangi narsalarni o'rganish, malaka oshirish va hokazolar uchun samarali yondashuv.

R - o'qish / yozish

Barcha zamonaviy tendentsiyalarga qaramay, ba'zi odamlar hali ham o'qish va yozishning eski yondashuvlariga tayanadilar. Ushbu yondashuv odatda materialni o'qish va asosiy fikrlarni yozib olishga qaratilgan. Ma'lumotni yozib olish o'quvchilarga materialni yaxshiroq eslab qolish va o'zlashtirishga yordam beradi.

K - kinestetik

Men har doim o'rganishning eng yaxshi yo'li bu amaliyotdir, deb aytganman. Amaliyot har doim bir necha tonna nazariy bilimlarni o'qish yoki tinglashdan yaxshiroqdir. Qachonki odamlar biror narsani bilib, o'quv jarayonida uni amalda qo'llashni boshlasa, ularning samaradorligi oshadi va mazmunini saqlab qolish ehtimoli ko'proq bo'ladi.

Multimodal o'qitish nazariyasi lingvodidaktikaning kommunikativ va kognitiv yondashuvlariga tayanadi. Tilni o'rganish jarayonida bir nechta hissiy kanallardan foydalanish semantik maydonni kengaytiradi, so'z va iboralarni kontekstda yaxshiroq eslab qolishga yordam beradi.

Quyidagi jihatlarda multimodal vositalar inkluziv ta'limda ayniqsa muhim hisoblanadi:

1. Turli ehtiyojlar va uslublarni qondirish

Har bir o'quvchining sezgi yo'llari (vizual, auditoriyal, kinestetik) boshqacha bo'ladi. Multimodal vositalar bu xilma-xillikni inobatga olib, darslarni shu tarzda tashkil qilishga yordam beradi.

2. Chalg'ituvchi to'sarlarga qarshi kurashish

Eshitish yoki ko'rish imkoniyati cheklangan yoki qiyin sharoitda bo'lgan o'quvchilar uchun material turli modalarda taqdim etilishi (masalan, audio + matn + vizual) tushunishni osonlashtiradi.

3. Motivatsiya va ishtirokni oshirish

Harakat bilan, ovoz bilan, rasm, video kabi vositalar orqali darslar interaktiv bo'ladi, o'quvchilar faollashadi.

4. Til elementlarini chuqurroq o'zlashtirish

Misol uchun, talaffuzni yaxshilash uchun nafaqat tinglash, balki og'zaki mashqlar (kinestetik), ko'zi bilan video/lip-reading kabi vizual yordamlar ham bo'lishi mumkin.

5. Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish

O'z o'rgatish uslubini anglash, multimodal vositalardan foydalanishini rejalashtirish — bu o'quvchilarda o'zini nazorat qilish, o'zini baholash qobiliyatini kuchaytiradi.

O'quvchilarning individual idrok turini hisobga oladi

- Maxsus ehtiyojli shaxslar uchun o'qitish jarayonini soddalashtiradi;
- Til o'rganishda motivatsiyani oshiradi;
- Turli kognitiv jarayonlarni bir vaqtning o'zida faollashtiradi;
- Kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi.

Til o'rganish jarayonida multimodal yondashuv fonetik, leksik va grammatik kompetensiyalarni uyg'un shaklda rivojlantiradi:

Vizual materiallar – so'zlarni kontekstda tushunishga yordam beradi.

Audial vositalar – talaffuz, intonatsiya va fonetik sezgirlikni rivojlantiradi.

Kinestetik faoliyat – nutqni harakat bilan bog'lab, xotirada mustahkamlaydi.

Multimodal o'qitish inklyuziv ta'limda chet tili o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Vizual, audial va kinestetik vositalarning uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondiradi, til o'zlashtirishni tabiiy va motivatsion jarayonga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turamuratov U. U. Inklyuziv ta'lim: Gospital pedagogika. 2023- yil.
2. Ahmadova, N. (2022). "Inklyuziv ta'limda lingvistik yondashuvning o'ziga xos jihatlari." *Filologiya va Til Ta'limi Jurnal*, №4.
3. Marsh, D. (2018). "Multimodal Approaches to Inclusive Education." *Journal of Language and Education*, Vol. 4(2).
4. Carey Jewitt. *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis* (2014).
5. <https://uteach.io/ru/>
6. unilibrary.uz